

ELS DRETS DE LA GENT GRAN

Els drets de la gent gran

Margalida Vives Barceló

Resum

Els drets de la gent gran han tingut un desenvolupament diferent segons la zona mundial que analitzem. Hi ha hagut diversos organismes internacionals, especialment les Nacions Unides, que hi han treballat de manera continuada, si bé és cert que els resultats solen ser el que alguns autors anomenen «legislació tova» (resolucions, convenis, protocols...), i encara ara no hi ha cap document legislatiu prou sòlid per poder promoure els drets de la gent gran i protegir-los.

En aquest capítol, podem observar el desenvolupament desigual d'aquesta legislació, sovint lligada a altres organismes que, si bé no es dediquen de manera originària a la gent gran, a través de determinats articles o recomanacions específiques normalment s'hi refereixen com un col·lectiu vulnerable que cal protegir. És el cas de l'Organització Internacional del Treball o del Comitè per l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona.

En aquest article, descrivim els cinc principis bàsics que regulen els drets de la gent gran; analitzam els obstacles principals que hi podem trobar avui en dia, i, per acabar, oferim un seguit de propostes encaminades al ple desenvolupament dels drets de la gent gran, la seva promoció i protecció.

Resumen

Los derechos de las personas mayores han tenido un desarrollo diferente según la zona mundial que analicemos. Ciertamente es que diferentes organismos internacionales, especialmente las Naciones Unidas, han ido trabajando de forma continua, aunque los resultados de estos trabajos suelen ser lo que algunos autores denominan "legislación blanda" (resoluciones, convenios, protocolos...) sin, aún hoy en día, tener un documento legislativo suficientemente sólido para promocionar y proteger todos los derechos de las personas mayores.

A lo largo del capítulo, podemos observar el desarrollo desigual de esta legislación, a menudo ligada a otros organismos que, si bien no se dedican de forma originaria a las personas mayores, sí que hacen referencia a este grupo social, normalmente como colectivo vulnerable al que se le debe proteger. Esto se realiza a través de artículos o recomendaciones específicas, como es el caso de la Organización Internacional del Trabajo o el Comité para la Eliminación de la Discriminación contra la Mujer.

Describimos dentro de este artículo los cinco principios básicos que regulan los derechos de las personas mayores, incluimos un análisis de los principales obstáculos que nos podemos encontrar en la actualidad, para terminar con una serie de propuestas encaminadas a un pleno desarrollo, promoción y protección de los derechos de las personas mayores.

1. La visió dels drets de la gent gran en la legislació

La importància dels drets de la gent gran rau no solament en el fet que és un col·lectiu que any rere any creix d'una manera exponencial, com mostren organismes oficials com ara l'OMS (2012), sinó que és un fet que ocorre a escala internacional i que actualment coincideix amb un fenomen també internacional: la crisi econòmica. En aquest sentit, cal recordar no solament aquells països o zones on els drets dels ciutadans no són respectats, sinó també de quina manera resulten afectats a països i zones territorials on fins ara els drets humans (i, en concret, els de la gent gran) estaven ratificats gràcies a les polítiques impulsades, però que han de fer front a la situació econòmica en què estem immersos.

Amb una primera lectura de la legislació sobre la gent gran i els seu drets, podem comprovar que, si bé la gent gran hauria d'estar inclosa en els convenis, protocols, declaracions, recomanacions, etc., dels diferents organismes mundials, europeus i nacionals generals, la realitat és que ha sorgit un debat sobre si aquests documents són suficients per respondre amb garanties a les necessitats i demandes de la gent gran o si és necessari crear una legislació més específica. En aquest sentit, hi ha autors com Barranco i Bariffi (2010) que afirmen que la gent gran són persones de ple dret, però amb unes característiques especials, ja que: «[...] pero si se trata de sujetos discriminados de hecho y forma indirecta, hasta el punto que se han incluido en los Ordenamientos jurídicos normas que prohíben y sancionan (incluso penalmente) la discriminación por razones de edad» (Barranco, Bariffi 2010, 6).

Si en fem un recorregut històric veurem que, en un primer moment, el debat es decantava per no reconèixer drets específics de la gent gran, ja que s'entenia que això representava un tracte preferencial o discriminatori i anava en contra del principi d'igualtat formal (Rodríguez-Piñero 2010). Amb tot, a l'actualitat trobam que és acceptada la necessitat de crear una legislació específica relativa a la gent gran precisament amb l'objectiu d'assolir aquesta igualtat formal de què parlàvem anteriorment. Si ens decantam per aquesta opció, és cert que hi ha el perill de no passar la línia del tracte discriminatori al diferencial. Per evitar aquesta errada, el Tribunal Europeu dels Drets Humans (TEDH 1968), al paràgraf 4, marcà un estàndard per determinar en quins casos un tracte diferencial no suposava un tracte discriminatori: a) que aquest tracte estigui basat en una justificació objectiva i raonable, i, b) que hi hagi una proporcionalitat entre els mitjans emprats i la finalitat que es vol assolir (Rodríguez-Piñero 2010, 25). Seguint aquest autor, aquesta filosofia no solament existeix en l'àmbit europeu, sinó que la Cort Interamericana de Drets Humans també es pronuncià a favor de mesures especials per assolir el principi d'igualtat de no discriminació i parlà d'especificar drets humans universals per concretar-los en situacions en què les persones que pertanyen a uns grups determinats puguin ser vulnerables.

Segons Pochtar i Pzsemiarower (2011), per aconseguir-ho, cal promoure els drets i deures de la gent gran i protegir-los. D'aquesta manera, s'evitaria caure en

situacions que precisament la legislació vol evitar, com ara la discriminació i la vulnerabilitat.

Cal comentar que una tercera opció legislativa és incorporar alguns articles referits a la gent gran en legislacions específiques. Seria el cas de les que afecten les dones; per exemple, el Protocol de la Carta Africana dels Drets Humans i de les Persones de les Dones a l'Àfrica (2003), o de les relacionades amb el treball, com ara el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (1995).

Un cop hem comentat les tres perspectives legislatives referides als drets de la gent gran, hem de dir que a l'actualitat aquests drets haurien de superar uns reptes addicionals:

- a) Tot i que hi ha un llistat de resolucions a diferents nivells internacionals i nacionals, la majoria dels drets de la gent gran són catalogats amb el que Jaspers Faijer (2011) anomena *soft law*, ja que, si bé han estat creats per organismes com les Nacions Unides, no tenen el mateix valor jurídic que poden tenir els tractats. A més, pel que fa als continguts, si bé «refleixen les preocupacions, els compromisos i aspiracions comuns de la comunitat internacional en relació amb els drets de la gent gran» (Jaspers Faijer 2011, 32), són, bàsicament, uns acords mínims.
- b) La dispersió de les normatives, recollides en nombroses disposicions i articles, i legislacions de diversa naturalesa fa que hi hagi un buit legal, en el sentit que no hi ha cap instrument internacional d'un valor jurídic prou sòlid per protegir els drets humans de la gent gran (Rodríguez-Piñero 2010).
- c) A conseqüència d'això, hi ha nombroses i serioses dificultats per portar a la pràctica real la promoció i protecció d'aquests drets, i encara més quan ens enfrontam també a noves característiques de la població de gent gran, tant en l'àmbit internacional, europeu, nacional com l'autonòmic, al si d'una societat canviant (inclusió de noves tecnologies) i amb el fenomen internacional de la crisi econòmica. Així, a tall d'exemple, O'Shea (2003) planteja específicament que cal establir prioritats en el col·lectiu de la gent gran, la qual necessita cures de llarga durada, no solament en el sentit dels costos, sinó en el rol que ha de complir la seguretat pública en relació amb la privada i el reconeixement i suport que s'ha de donar als cuidadors familiars d'aquestes persones.

2. Els drets de la gent gran. Perspectiva internacional

Tal com hem assenyalat anteriorment, no hi ha una legislació específica que reguli d'una manera sòlida i internacional els drets de la gent gran, quan sí que existeix la referida a altres grups que poden ser considerats població vulnerable. Per Rodríguez-Piñero (2010),

això respon a dues raons. En primer lloc, perquè l'envelliment de la població com a fenomen evident a escala internacional no era tan evident quan va ser redactada la Declaració Universal dels Drets Humans, i, en segon lloc, perquè l'atenció de la gent gran estava més aviat enfocada com una assistència social especialitzada en l'àmbit de la gerontologia.

Amb tot, tenint present les normatives, resolucions, els pactes internacionals, etc., existents a partir de la Declaració Universal dels Drets Humans, els drets de la gent gran estan catalogats (Roqué 2011) en quatre generacions. Els primers són els drets civils i polítics, que són fixats pel poder estatal i protegeixen les persones; els de la segona generació englobarien drets econòmics, socials i culturals. Les altres dues generacions inclourien els drets col·lectius, com ara la lliure determinació, el desenvolupament, la independència econòmica i política. Per aquesta autora, la gent gran és titular dels drets de primera generació com a persones individuals i, com a col·lectiu, de les altres tres generacions.

Així doncs, podem afirmar que el començament dels drets legiscats de la gent gran és a la Declaració Internacional dels Drets Humans de les Nacions Unides (1948), l'article 25 de la qual esmenta per primera vegada la gent gran com a col·lectiu d'especial protecció social a través de la Seguretat Social i que té dret a un nivell de vida adequat. Aquests dos principis seran les bases principals de la legislació internacional sobre la gent gran, si bé d'una manera bastant indirecta, segons Jaspers Faijer (2011). Així i tot, aquesta, diguem-ne, primera pedra per construir la legislació dels drets humans de la gent gran va fer que algunes de les declaracions que adoptaren posteriorment les Nacions Unides hagin adquirit un component vinculant i reflecteixin normes del dret internacional (Rodríguez-Piñero 2010).

Per Jaspers Faijer (2011), la següent fita important fou l'Assemblea General de les Nacions Unides, en la qual, ja d'una manera explícita, es crida l'atenció sobre la necessitat de protegir els drets de les persones d'edat i el seu benestar.

No és, però, fins deu anys més tard, el 1982, quan, a partir de l'Assemblea General de l'Envel·liment de les Nacions Unides, es marca una fita important respecte del fenomen de l'envelliment i de les polítiques socials (Sosa 2007, citat per Leturia, Extaniz 2009, 17; Barranco, Bariffi 2010). En aquest esdeveniment es creà el Pla internacional de Viena, el qual reafirma que els drets de la Declaració Universal dels Drets Humans s'han d'aplicar:

«[...] plenament i sense detriment de les persones d'edat, reconeixent que la qualitat de vida no és menys important que la longevitat i que, per tant, en la mesura que els sigui possible, les persones d'edat han de gaudir d'una vida plena, saludable i satisfactòria al si de les seves famílies i de la comunitat, i ser estimades com a part integrant de la societat» (Jasper Faijer 2011).

Cal tenir en compte dues fites importants de l'any 1991. Per una banda, l'aprovació dels principis de les Nacions Unides a favor de les persones d'edat, dels quals parlarem més endavant: independència, participació, cures, autorealització i dignitat. Aquests drets, que coincideixen amb els reconeguts prèviament pel Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals, de 1966, segons Barranco i Bariffi (2010) no són concretats en l'especificitat necessària per poder ser aplicats. La segona fita és la proclamació, per part de l'Assemblea General de les Nacions Unides, de l'Any Internacional de les Persones d'Edat.

El 1995, el Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals, amb l'Observació general núm. 6, concreta aquests drets per a persones d'edat a través d'obligacions per als estats que han subscrit el Pacte de 1991. Per Rodríguez-Piñero (2010, 14) aquesta serà una de les fonts normatives més importants en relació amb els continguts dels drets de la gent gran, referits als drets humans de la gent gran. Així, també es refereixen a altres comentaris generals, com el de l'habitatge adequat (Comitè DESC 1997), l'educació (Comitè DESC 1999) o la salut (Comitè DESC 2000).

Madrid va ser el punt neuràlgic, el 2002, amb la II Assemblea General de l'Envel·liment, de la qual sorgiren dos documents d'especial interès: la Declaració Política i el Pla Internacional sobre l'Envel·liment, els eixos centrals dels quals són, per una banda, la realització de tots els drets humans i llibertats fonamentals de les persones d'edat, i, per l'altra, la garantia dels drets econòmics, socials i culturals, civils i polítics de la gent gran, així com l'eliminació de totes les formes de violència i discriminació en contra de les persones d'edat (Nacions Unides 2002).

Com hem comentat, la tercera via legislativa dels drets de la gent gran implica especificar uns determinats articles en documents d'altres organismes internacionals que, si bé tenen una naturalesa diferent, fan referència d'una manera explícita, a través d'aquests articles, als drets de la gent gran. Així, el Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona va contribuir-hi, en la II Assemblea General de l'Envel·liment (Madrid 2002), amb la Declaració sobre els Drets de les Persones d'Edat (CEDAW 2002). D'aquesta manera, liderà la promoció i protecció dels drets de les dones grans en aspectes clau, com són la violència contra la dona, l'educació, l'analfabetisme i l'accés a les prestacions de seguretat (Rodríguez-Piñero 2010).

Dos exemples més els trobam en l'Organització Internacional del Treball (OIT), que emprèn diverses iniciatives que també estan relacionades amb el col·lectiu femení de gent gran. Jasper Faijer (2011) destaca, entre d'altres, el Conveni C128 sobre prestacions d'invalidesa, de vellesa i supervivents, i la R162, recomanació sobre els treballadors d'edat. El segon exemple el podem trobar en l'Organització Mundial de la Salut (OMS), que, des de la seva perspectiva sanitària, focalitza l'interès a l'envelliment actiu, ja que l'entén com un procés present al llarg de tota la vida: «[...] d'optimització de les oportunitats en relació

amb la salut, la participació i la seguretat per millorar la qualitat de vida en la mesura en què s'envelleix» (OMS 2004). Així mateix, també fa un esment especial a la gent gran portadora del VIH (Barranco, Bariffi 2010).

2.1. Els drets de la gent gran a Amèrica

El sistema legislatiu americà recull també les dues primeres possibilitats referides als sistemes de protecció jurídics dels drets de la gent gran de les quals hem parlat. Així, podem trobar instruments normatius d'àmbit general (primera possibilitat) o bé d'altres de més específics que pretenen protegir els drets d'aquells col·lectius que poden tenir-los més amenaçats.

Seguint Rodríguez-Piñero (2010), hi ha dues bases normatives fonamentals en temes de drets per a la gent gran: a) la Declaració americana dels drets i deures de la gent gran, de l'Organització d'Estats Americans (OEA), que és del mateix any que la Declaració Universal dels Drets Humans (ONU 1948); i, b) la Convenció americana dels estats membre de l'OEA, de 1969. Si la primera recull les obligacions de drets humans dels estats membre, el segon document inclou un marc jurídic per a les actuacions dels organismes oficials (CIDH i la Cort Americana), als quals atorga competències per actuar en temes relacionats amb la violació dels drets als estats que formen part de la Convenció. Cal comentar que l'article 26 de la Convenció remarca el principi d'aplicació progressiva.

No serà, però, fins al Protocolo Adicional a la Convención Americana sobre Derechos Humanos en Materia de Derechos Económicos, Sociales y Culturales (Protocolo de San Salvador, 1988) que es farà referència explícita als drets de la gent gran, concretament, a l'article 17. Tot i que Jasper Faijer (2011) considera que es reconeixen per primera vegada els drets de la gent gran, al seu parer són limitats quant a benestar i polítiques assistencials. Sigui com sigui, aquest article acaba marcant tres línies d'actuació, basades a garantir les necessitats bàsiques, adaptar l'àmbit laboral a les seves característiques i oferir la possibilitat d'organitzacions destinades a millorar la qualitat de vida:

- a) Proporcionar instal·lacions adequades, alimentació i atenció mèdica especialitzada a les persones d'edat avançada que no en tinguin i que no estiguin en condicions de proporcionar-se-les per si mateixes.
- b) Executar programes laborals específics destinats a concedir a la gent gran la possibilitat de fer una activitat productiva adequada a les seves capacitats i respectant-los la vocació i el desig.
- c) Estimular la formació d'organitzacions socials destinades a millorar la qualitat de vida de la gent gran.

Al llarg d'aquests anys, doncs, a través de l'OEA, els drets de la gent gran han assolit un protagonisme especial. Rodríguez-Piñero (2010) i Jasper Faijer (2011) fan un recull dels instruments principals de drets humans aprovats per Assembla General d'aquest organisme (OEA) en temes referits a altres col·lectius o situacions, però que incorporen referències a la gent gran. Seria el cas de la Declaració de San Pedro de Sula (2009) sobre la cultura de la no violència. D'una manera més específica, a través de la segona via de què parlem, centrada en la legislació, en temes referits a la protecció de les dones grans, la Convención Interamericana para Prevenir, Sancionar y Erradicar la Violencia Contra la Mujer (Convención de Belem do Para 1994), o el projecte de declaració sobre els pobles indígenes, Declaración Americana de los Pueblos Indígenas, de l'any 2008.

Per Rodríguez-Piñero (2010), aquesta comissió va tractar temes relacionats amb la gent gran, com ara el dret a la igualtat i a la no discriminació o aspectes de la jubilació, com ara assegurar-ne un procés i la prestació, però les referències explícites a la gent gran com a col·lectiu d'especial atenció es limitaven a través de sentències, bé en el fons, bé en reparacions. Actualment, aquesta explicitat s'ha posat de manifest amb la publicació del Projecte de resolució de protecció dels drets humans de la gent gran (maig de 2011) i amb l'«Informe sobre la situació de la gent gran a l'hemisferi i l'efectivitat dels instruments universals i regionals vinculants dels drets humans en relació amb la protecció dels drets humans de la gent gran» (desembre de 2011).

Parlar de protecció de drets de la gent gran a Amèrica és parlar també dels dos principals òrgans interamericans de drets humans: la Comisión Interamericana de Derechos Humanos (CIDH) i la Corte Interamericana de Derechos Humanos (Corte IDH), la qual s'encarrega de controlar els instruments de drets humans, que inclouen els de la gent gran. El problema, però, tal com assenyala Jasper Faijer (2011), és que respecte de la protecció dels drets de la gent gran té un rol limitat, ja que, per exemple, a la Corte Interamericana de Derechos Humanos no hi ha cap document que reculli referències explícites als drets d'aquest col·lectiu. Aquest autor solament assenyala dues referències: a) «Cinco pensionistas Vs. Perú» (2003), i, b) «Acedo Buendía y otros Vs. Perú» (2009), totes dues relacionades amb temes de jubilació.

Per últim, cal esmentar la Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL), que és una de les cinc comissions regionals de les Nacions Unides, creada el 1948. Si bé l'objectiu de fundar-la fou contribuir al desenvolupament econòmic de l'Amèrica Llatina i coordinar les accions encaminades a promoure'l i reforçar les relacions econòmiques, amb la incorporació del Carib, assumí també l'objectiu de promoure el desenvolupament social. Així, en aquest àmbit, cal esmentar la II Conferencia regional intergubernamental sobre el envejecimiento en América Latina y el Caribe (desembre de 2007), que aprovà la Declaración de Brasilia, de la qual extraïem: «[...] no escatimar esfuerzos para promover y proteger los derechos humanos y las libertades fundamentales de todas las personas de edad, trabajar por la erradicación de todas las formas de discriminación».

2.2. Els drets de la gent gran a l'Àfrica

La fita del començament sobre el reconeixement dels drets de la gent gran a l'Àfrica es marca l'any 1981, amb la Carta Africana de Drets Humans i dels Pobles (Carta de Banjul). Aquest document recull el marc normatiu del sistema africà que afecta els drets humans i, a l'article 18, fa una menció especial a la gent gran: «la gent gran i els minusvàlids [...] tindran dret a mesures especials de protecció adequades a les seves necessitats físiques o morals». A partir d'aleshores —seguint Rodríguez-Piñero (2010)—, han sorgit referències diverses a la gent gran en documents com el «Protocol o la Carta Africana sobre els Drets de la Dona a l'Àfrica», que preveu protecció especial a les dones d'edat avançada (2003), la «Carta pel Renaixement Cultural Africà» (2006) o la «Carta Africana dels Joves» (2006).

Si bé és cert que cronològicament el desenvolupament de la legislació sobre la protecció dels drets de la gent gran a l'Àfrica s'allunya de la resta de continents, cal tenir en compte que ja des del primer moment no solament es remarcà la necessitat d'una protecció especial, sinó que destacà el rol de la gent gran en les societats africanes.

Quedava pendent, però, la tasca amb el col·lectiu de gent gran. En aquest sentit, Rodríguez-Piñero (2010) afirma que la Declaració de Kigali (2003), aprovada per la Conferència Ministerial de la Unió Africana sobre els Drets Humans, ja fa una crida per desenvolupar un protocol per protegir els seus drets. El 2007 la Comissió Africana dels Drets Humans i dels Pobles, recollint el Marc Polític de la Unió Africana, el «Pla d'acció sobre l'envelliment» (2002) i les instruccions del «Pla Internacional d'Acció» (Madrid, 2002), a través de la sol·licitud d'una comissió d'experts i del nomenament d'un coordinador sobre els drets de la gent gran de l'Àfrica, prepara l'elaboració del «Protocol de la Carta Africana sobre els Drets de les Persones d'Edat». Aquest document finalment va ser públic en la 50a reunió ordinària de la Comissió Africana en forma de «Projecte de protocol sobre els drets de les persones d'edat», elaborat pel Grup de Treball sobre Drets de Gent Gran i Persones amb Discapacitat, creat el 2007 i format per cinc experts independents.

Cal comentar que, segons l'article 62 de la Carta Africana dels Drets Humans i dels Pobles, els estats que la subscriuen estan obligats a presentar cada dos anys un informe sobre les mesures legislatives o altres mitjans adoptats amb vista a fer efectius els drets i llibertats reconeguts i garantits pel document.

Per últim, i seguint l'esquema que hem fixat a l'apartat anterior, cal remarcar alguns instruments d'organitzacions subregionals que atorguen una especial protecció a la gent gran. Un d'aquests és el de la Comunitat Econòmica dels Estats de l'Àfrica Occidental (ECOWAS), que el 1998 va crear el protocol sobre els Mecanismes de Prevenció de Gestió, Solució dels Conflictes i de Manteniment de la Pau i la Seguretat, i el de la Comunitat de Desenvolupament de l'Àfrica austral sobre els Drets Socials Fonamentals (SADC 2003).

2.3. Els drets de la gent gran al món àrab i islàmic

La situació al món àrab i islàmic sobre la legislació dels drets humans de la gent gran té un origen si més no molt recent. Rodríguez-Piñero (2010, 24) marca com a primera fita el 2004 i la Carta Àrab de Drets Humans. La referència que fa a la gent gran es limita a l'article 38, que afirma que l'Estat es compromet: «[...] a proporcionar una especial cura i protecció a la família, a les mares i als nins i a la gent gran».

Com afirma la doctora Ávila Hernández (2005), la legislació sobre els drets a l'àrea àrab i musulmana començà a final de 1970 amb documents com les declaracions dels drets humans, de l'Organització de la Conferència Islàmica (1979, 1981 i 1990), la Carta Àrab dels Drets Humans, del Consell de la Lliga dels Estats Àrabs (1994), i la Declaració Islàmica Universal sobre els Drets Humans (1981), del Consell de l'Organització de la Conferència Islàmica, sota l'aprovació de la UNESCO.

Aquest darrer document, si bé reconeix els drets socials i econòmics i alguns drets col·lectius, com seria el dret de les minories religioses, tenen una forta càrrega religiosa i no fan cap referència explícita a la gent gran.

Serà, per tant, el 1999 quan d'una manera ja explícita es redactarà la Declaració dels Drets de la Gent Gran des d'una perspectiva islàmica, que inclourà un decàleg relatiu als drets de la gent gran. Aquest document esmenta d'una manera molt general aquests drets i ho fa amb referències clares a la religió islàmica: «La gent gran té drets, els quals han de ser reconeguts i admesos per les nostres comunitats» (art. 3). Hi ha altres articles que recullen referències més concretes, com ara el dret al treball (art. 4), a gaudir de la família (art. 5), a preservar la salut (art. 8) o a ajudar a cobrir necessitats bàsiques com són el menjar, la vestimenta o l'atenció mèdica, si és necessari (art. 9).

2.4. Els drets de la gent gran a l'Àsia

L'organisme de referència en la promoció i defensa dels drets humans a l'Àsia és l'Associació de Nacions del Sud-Est Asiàtic (ASEAN) i el document titulat *Términos de referencia* per crear una nova Comissió Intergovernamental pels Drets Humans, que ha propiciat, a través del paràgraf 4.2., «desenvolupar una declaració de drets humans [...]», que va ser pública el juny de 2012 durant el Fòrum Asiàtic per als Drets Humans i el Desenvolupament. Aquest document inclou un recull extens de recomanacions, en les quals són desenvolupats alguns drets civils i polítics, com ara el dret a viure (b1), a la informació (b3), a la participació política (b5), i socials, culturals i econòmics, com ara un estàndard de vida adequat (c2), el dret a treballar (c3), a la salut (c5) i a l'educació (c6). Aquest document sí que fa referència als drets de grups específics (d) o marginals, concretament parla dels indígenes (d8), dels infants (d9), dels treballadors immigrants

(d10) i de persones amb discapacitat (d11), però no fa al·lusió explícita als drets de la gent gran.

Per revisar la legislació que tracta d'una manera específica els drets de la gent gran, podem veure que, mitjançant diversos organismes regionals i subregionals, hi ha una atenció emergent a aquests drets (Rodríguez-Piñero 2010, 22). Es fa referència, sobretot, als drets de la gent gran que foren adoptats per l'Assemblea General de les Nacions Unides. Aquesta acció mostrarà, a poc a poc, que era necessari un consens normatiu, el qual va veure la llum a través del document «Recomanacions del 5è fòrum ASEAN GO-ONG per al Benestar i Desenvolupament Social. Enfortiment de la institució familiar: tenir cura de la gent gran» (novembre de 2010). Aquest document relata accions encaminades a promoure polítiques socials i econòmiques per assegurar recursos financers i humans per poder oferir protecció social, benestar i atenció (apartat a), així com enfortir la capacitat de les famílies (apartat b) i donar oportunitats a la gent gran perquè es mantingui econòmicament activa (apartat c).

Per últim, el 2009, l'ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint sí que considera la gent gran un col·lectiu que necessita una protecció especial i promoció dels seus drets, talment com els col·lectius de persones amb discapacitat, infants i dones. Així, l'objectiu estratègic 27 («Salvaguardar els interessos i drets, així com proporcionar igualtat d'oportunitats i elevar la qualitat de vida i el nivell»), recull de manera específica, per a la gent gran:

- (VI) Donar suport a les activitats de promoció i desenvolupament de l'atenció i del benestar, de la qualitat de vida i del benestar de la gent gran [...], en particular, mitjançant l'intercanvi de bones pràctiques en tots els camps que hi estan relacionats, com ara l'accessibilitat, la rehabilitació, la cura i protecció, incloent-hi l'atenció mèdica. També hauria d'incloure el voluntariat dins la llar i tots els tipus de família i disposicions alternatives d'atenció comunitària (vi).
- (VII) Augmentar, a través de xarxes i intercanvi d'informació, el compromís i suport dels estats membre de l'ASEAN a la millora de la protecció social per a la gent gran.
- (IX) Facilitar i intercanviar investigacions i estudis en gerontologia i medicina per a la gent gran.

2.5. Els drets de la gent gran a Europa

El sistema europeu per protegir els drets humans s'estableix al voltant del Consell d'Europa, l'origen del qual es remunta al Conveni europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals (Consell d'Europa 1950). Seguint Rodríguez-Piñero (2010), els drets de contingut socioeconòmic foren desenvolupats en la Carta Social Europea (Consell d'Europa 1962), l'article 14 del qual ja fa referència al principi d'igualtat i al de no

discriminació. A partir d'aquest document marc, hi ha hagut diversos protocols que han desenvolupat aquests drets, com és el «Protocol número 12», que fa una especial incidència en la igualtat de tracte (2005). A Europa, la institució que s'encarrega de protegir aquests drets és el Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH), el qual ha pronunciat un seguit de casos relatius a la integritat física, a l'accés a beneficis de la seguretat social, a la violació del dret a la vida, a negligències en residències públiques o als beneficis de la jubilació (Rodríguez-Piñero 2010).

La Carta Social Europea (1962) recull els drets econòmics i socials, i l'article 23 fa referència explícita a la gent gran. Segons Jiménez (2009, 400), si bé es basa en l'article 25 de la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea, aquell inclou no solament el vessant participatiu, sinó també el de la protecció social, que sí que explicita l'article 23 de la Carta Social Europea revisada. Per Rodríguez-Piñero (2010, 18), aquesta institució ha ajudat que altres organismes europeus adoptin recomanacions relacionades amb la gent gran, com ara el Comitè de Ministres (2004) o l'Assemblea Parlamentària (2003).

A un nivell més específic, s'ha treballat sobre les competències de la Unió Europea quant a la protecció del treball de la gent gran. En aquest cas, podem esmentar el Tractat constitutiu de la Unió Europea, del 2009, que a l'article 13.1 intenta combatre la discriminació basada, entre d'altres, en l'edat, o la Carta Comunitària dels Drets Socials Fonamentals, que als articles 24 i 25 explicita els drets de les persones quan arriben a la jubilació. La discriminació específicament per edat és tractada en el Tractat constitutiu de la Unió Europea (2000), a l'article 2, i en la Carta dels Drets Fonamentals, a l'article 25, i, amb relació a la seguretat social i a l'ajuda social, a l'article 34 (Rodríguez-Piñero 2010).

En resum, seguint autors com Barroso i Raffini (2010), Rodríguez-Piñero (2010) o O'Shea (2009), esmentam cinc fites importants en la legislació dels drets de la gent gran a Europa:

- 1) Tractat d'Amsterdam (1997): fixa com a principi la lluita contra la discriminació per raons de discapacitat i d'edat. És complementat amb la Carta de Niça (2000), que inclou el dret a la vida lliure i independent de la gent gran (art. 25) i a rebre protecció de la seguretat social i dels serveis socials en situacions de dependència o vellesa (art. 34).
- 2) Carta Social Europea (revisada el 2000): introdueix la protecció social de les persones d'edat avançada.
- 3) Pla d'acció internacional del Consell d'Europa: inclou la recomanació final sobre assegurar salut i benestar en l'escenari de l'augment de la longevitat, i la preocupació per la incapacitat de les famílies de tenir cura de la seva gent gran.

- 4) Informe «La millora de la qualitat de vida de la gent gran dependent» (2003), que recull deu recomanacions i fa una referència especial a la unió de les necessitats sanitàries, socials, psicològiques i emocionals de la gent gran i dels seus cuidadors.
- 5) Convenció internacional de les persones amb discapacitat (2009). Als articles 25 i 28, fa referència explícita a la gent gran per obligar els estats membre a proporcionar els serveis de salut necessaris per tenir dret a un nivell de vida adequat i a la protecció social (art. 28). Per part seva, els estats membre han d'assegurar l'accés a programes de protecció social i estratègies per reduir la pobresa.

A partir dels anys noranta, els òrgans polítics de la Unió Europea (Consell d'Europa, Comissió i Parlament europeus) han dotat d'un especial significat les polítiques comunitàries relacionades amb l'envelliment, amb el lema «Una Europa per a totes les edats» (CE 2008; UE 1990, 1992 i 1993). Alhora, a través de diversos organismes internacionals, aquestes recomanacions i vigilàncies sobre els drets humans s'estenen arreu del món, per exemple, amb la Comissió Econòmica i Social Europea. Aquestes iniciatives, recollides en el treball de Rodríguez-Piñero (2010, 15), són, segons ell, limitades, tot i que han pogut sorgir gràcies a mandats temàtics (dret a un habitatge adequat, dret a la salut) o perquè han estat desenvolupades en recomanacions, principis i directrius descrites per diversos relators especials, experts independents o representats del secretari general.

A la taula següent, destacam els documents més importants de les Nacions Unides i d'Europa relacionats amb els drets de la gent gran.

Taula 1 | *Principals documents relacionats amb els drets de la gent gran a Europa*

Documents de les Nacions Unides	
1948	Esborrany de la Resolució de la Declaració dels Drets de la Gent Gran
1974	Pla d'Acció Mundial de la Població
1981	Assemblea General sobre la Gent Gran i els Ancians. Resolució 36 (20)
1982	Assemblea General sobre l'Envelliment. Resolució 37 (51)
1983	Pla d'Acció Internacional sobre l'Envelliment. Viena
1990	Resolució 45 (106) de l'Assemblea General sobre l'aplicació del Pla d'Acció Internacional sobre l'Envelliment
1991	Resolució 46 (91) de l'Assemblea General sobre l'aplicació del Pla d'Acció Internacional sobre l'Envelliment
1991	Principis de les Nacions Unides per a la Gent Gran
1992	Proclamació sobre l'Envelliment

continua

1992	Resolució 47 (86) de l'Assemblea General sobre la implementació del Pla d'Acció Internacional sobre l'Envel·liment: integració de la gent gran en el desenvolupament
1993	Resolució 48 (98) de l'Assemblea General sobre la implementació del Pla d'Acció Internacional sobre l'Envel·liment
1994	Resolució 49 (162) de l'Assemblea General sobre la integració de les dones grans en el desenvolupament
1995	Resolució 50 (141) de l'Assemblea General, l'Any Internacional de les Persones Grans, envers una societat per a totes les edats
1995	Drets econòmics, socials i culturals de la gent gran. Comentari general 6
2002	Pla d'Acció Internacional sobre l'Envel·liment. Madrid
2006	Resolució de l'Assemblea General de seguiment de la II Assemblea Mundial sobre l'Envel·liment
2006	Informe de seguiment de la II Assemblea Mundial sobre l'Envel·liment del secretari general de les Nacions Unides
2002	Carta Andina per a la Promoció i Protecció dels Drets Humans
2003	UNECLAC. Informe de la Conferència Regional Intergovernamental de l'Envel·liment

Documents regionals europeus sobre l'envelliment

1950	Convenció Europea de Drets Humans
1953	Acord provisional sobre els règims de la Seguretat Social corresponents a la vellesa, la invalidesa i els supervivents
1961	Carta Social Europea
1972	Convenció europea de Seguretat Social
1994	Recomanació 1254 (94) de l'Assemblea Parlamentària sobre reconeixements mèdics i benestar a la vellesa: ètica i política
1999	Envers una Europa per a totes les edats
1999	Declaració del Consell de Política Europea sobre l'envelliment al segle XXI
2000	Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea
2001	EASPD Declaració sobre l'Envel·liment i les Persones amb Discapacitat Intel·lectual
2002	Declaració ministerial de Berlín. Una societat per a totes les edats a la regió UNECE
2002	Estratègia regional de Berlín per a l'aplicació del Pla internacional d'Acció sobre l'Envel·liment, Madrid
2003	Projecte de tractat per una Constitució europea
2003	Recomanació 1619 (03) de l'Assemblea Parlamentària sobre els drets de la gent gran migrant

Documents sobre l'envelliment d'ONG internacionals, conferències i organitzacions professionals

1952	ILO (Organització Internacional del Treball). Convenció sobre Seguretat Social (estàndards mínims)
1967	ILO. Convenció sobre beneficis per a persones amb invalidesa, gent gran i supervivents
1974	Pla d'acció mundial sobre la població
1980	ILO. Recomanació (R162) sobre treballadors grans
1989	WMA (Associació Mèdica Mundial). Declaració sobre els maltractaments a la gent gran

continua

1997	Declaració d'Hamburg sobre l'aprenentatge d'adults
1997	IAG. Declaració sobre l'envelliment d'Adelaida (Austràlia)
1999	I Conferència internacional sobre l'Envelliment de l'Iran
2000	G8. Carta «Cap a l'envelliment actiu»
2000	Conveni de la Haia sobre la Protecció internacional de la Gent Gran
2001	EASPD. Declaració de Verona sobre l'Envelliment i les Persones amb Discapacitat Intel·lectual
2001	Ajuda internacional envers l'edat. Deu accions per posar fi a la discriminació per edat
2002	ECEN (East and Central Europe Network). Declaració de Praga
2002	Declaració final i recomanacions sobre el Fòrum mundial d'ONG sobre l'envelliment
2002	Declaració de Toronto per a la Prevenció Global del Maltractament vers les Persones Grans
2005	Declaració de les ONG en la LXI sessió de la Comissió de les Nacions Unides sobre els drets humans
2005	WHO (World Health Organization). Pla internacional d'acció sobre l'envelliment: informe sobre la implementació
2005	WHO (World Health Organization). Resolució WHA 58-16 de promoció de l'envelliment actiu i de la salut

Font: Doron, Mawhinney (2007, 3-6)

3. Els drets de la gent gran. Perspectiva nacional i autonòmica

3.1. Els drets de la gent gran a Espanya

Hom podria estar d'acord que l'origen de la legislació dels drets de la gent gran a Espanya és la Constitució espanyola (1978), i, si haguéssim de citar-ne un article, hauria de ser el 50, que afirma que:

«Els poders públics garantirán la suficiència econòmica als ciutadans durant la tercera edat, mitjançant pensions adequades i actualitzades periòdicament. Amb independència de les obligacions familiars, en promouran el benestar mitjançant un sistema de serveis socials que atendran els problemes específics de salut, habitatge, cultura i lleure». Constitució espanyola (1978, art. 50).

Si bé aquest seria el punt de partida, al llarg de tot el document legislatiu —segons Seijas (2004) i Paneque (2007), citats ambdós per Leturia i Extaniz (2009)— hi ha un seguit de drets que són reiterats i s'adeqüen els drets i llibertats fonamentals de la gent gran:

- a) Dret a la igualtat i a la no discriminació (article 14).
- b) Dret a la integritat física, psíquica i moral (article 15).
- c) Dret a l'honor, la intimitat i a la pròpia imatge (article 18).
- d) Dret a la llibertat ideològica, religiosa i de culte (article 16).

- e) Dret a la informació i a la llibertat d'expressió (article 20).
- f) Dret a la protecció (de la persona).
- g) Dret a la protecció (patrimonial).
- h) Dret a la protecció (al si de l'estructura familiar) (Llei 42/2003).
- i) Dret a ser atès en situacions de dependència. Respecte de la (Llei 39/2006).
- j) Dret a un entorn accessible. (Llei 51/2003).
- k) Dret a l'atenció sanitària. Pels autors, la base és la Llei 16/2003.
- l) Dret a la salut, entesa segons el que recull l'article 43.
- m) Dret a un allotjament adequat. L'article 47.

Per últim, es recullen els drets de quarta generació, és a dir, els adreçats a sensibilitzar la societat amb la gent gran, participació, oci i cultural:

- n) Dret a la participació en la vida política, econòmica, cultural i social.
- o) Dret a la cultura i a l'oci.

D'àmbit estatal, com hem comentat en apartats anteriors, hi ha moltes lleis i documents legislatius que, encara que no ho facin d'una manera directa, expliciten alguns drets de la gent gran. Serien: la Llei orgànica de protecció civil del dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge (art. 7.4); la Llei 20/1997, per a la promoció de l'accessibilitat (art.1); la Convenció internacional sobre Drets de Persones amb Discapacitat, que recorda drets tan bàsics com la no discriminació, la igualtat d'oportunitats o la igualtat entre l'home i la dona, o, per continuar amb aquest mateix dret, la Llei orgànica 3/2007, la Llei orgànica per a la igualtat efectiva entre dones i homes (articles 1 i 6) i, més recentment, la Llei general 33/2011, de salut pública (art. 19).

Si hem de parlar d'alguna institució relacionada amb la gent gran a Espanya, hem d'esmentar la Societat Espanyola de Geriatria i Gerontologia (SEGG), la qual, si bé és cert que ha esmentat d'una manera indirecta els drets de la gent gran en diversos documents de creació pròpia, per Leturia i Etxaniz (2009) destaca el «Decàleg de la gent gran» (2002), que planteja més unes normes de vida que uns drets. Més recentment, les «Cent recomanacions de qualitat pel servei de teleassistència domiciliària» (2011) recullen els drets i deures de les persones usuàries d'aquest servei amb l'objectiu de potenciar al màxim el desenvolupament ple de tots els seus drets.

3.2. Els drets de la gent gran a les Illes Balears

L'organització legislativa a les Illes Balears dotà els consells insulars de les competències en matèria de serveis socials i acció social (1/1993). Amb anterioritat, però, vigia la Llei 9/1987, d'acció social, i, posteriorment, la Llei 4/1999, que regulava la funció inspectora i sancionadora en matèria de serveis socials.

Com podem comprovar, la majoria de les legislacions de les Balears fan referència a la gent gran com a beneficiària dels serveis socials i sanitaris, però no n'inclouen cap catàleg. Un exemple actual podria ser la «Carta marc de les llars de gent gran» (juny de 2011), que en un dels apartats recull els drets dels usuaris, i, anteriorment, la Llei 3/1998, del voluntariat de les Illes Balears, que estableix els drets de les organitzacions i també dels voluntaris (art. 11).

Per últim, i d'una manera més explícita, cal destacar la Llei 1/2006, sobre voluntats anticipades, que, si bé no fa cap referència explícita a la gent gran, sí que recorda drets com el de la protecció civil (art. 10 de la Constitució espanyola) o el de manifestar les voluntats anticipadament (Llei 5/2003) i esmentA documents com el «Conveni per a la protecció dels drets humans i la dignitat de l'ésser humà» (Oviedo, 1997).

4. Principals drets de la gent gran

Parlar de drets de la gent gran és parlar del principi de no discriminació per edat, que, si bé en una primera època no aparegué en la legislació d'una manera explícita, a poc a poc aquest principi s'ha convertit en la base per elaborar, i desenvolupar, altres documents, convenis, protocols, etc., referits als drets de la gent gran. A tall d'exemple, esmentam diversos casos recollits per Barroso i Raffini (2010) en relació amb el Tribunal Europeu de Drets Humans, que especifica que l'edat és un àmbit prohibit de discriminació, o la II Conferència Regional Intergubernamental sobre Envejecimiento en América Latina y el Caribe (CEPAL, 2007), en la qual els estats membre es comprometeren a promoure els drets de les persones d'edat i a protegir-los, així com a treballar per eradicar totes les formes de discriminació.

Com hem pogut comprovar al llarg del capítol, la promoció i protecció dels drets de la gent gran és una tasca transversal, ja que els principis bàsics que regulen aquests drets compleixen un seguit de recomanacions de tres àmbits: a) Seguretat econòmica (accés al treball decent i augment de la cobertura dels sistemes de seguretat social); b) Salut (accés equitatiu als serveis de salut, supervisar institucions de llarga estada o crear serveis de cures pal·liatives, entre d'altres), i c) Entorn en què s'ha de fomentar l'educació contínua, l'accés i la participació en la comunitat i en tots els serveis que s'ofereixen, com també promoure l'eradicació de la discriminació i violència envers la gent gran.

Quins són, però, els principis que engloben els drets de la gent gran? Hi ha molts autors que recullen aquests principis en les seves obres (Jasper Faijer 2011; Rodríguez-Piñero 2010; Roqué 2011). A la taula següent fem un resum de les cinc categories amb les explicacions corresponents: independència, participació, dignitat, cures i autorrealització.

En els apartats anteriors hem desenvolupat les diverses normatives relacionades amb els drets de la gent gran, però no hem especificat d'una manera clara quins són. Jasper Faijer (2011) fa referència al Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals de les Nacions Unides (1995) per explicar aquests drets:

- Dret a la igualtat de drets entre homes i dones (art. 3). Especialment a les dones grans, estar atents perquè disposin dels recursos necessaris
- Dret a la feina (articles 6-8). Fa referència a la no discriminació per edat, a unes condicions segures de l'edat de jubilació i a la possibilitat de poder aprofitar més bé les seves experiències i activar programes reparatoris de jubilació
- Dret a la seguretat social (art. 9). Establir, entre d'altres, règims generals per a una assegurança de vellesa obligatori
- Dret de protecció a la família (art. 10). Crear serveis socials per donar suport a les famílies quan a casa hi resideixi una persona gran, especialment a les que tinguin pocs ingressos
- Dret a un nivell de vida adequat (art. 11), no solament a l'hora de satisfer les necessitats bàsiques, com ara l'alimentació i l'habitatge, sinó també desenvolupar polítiques que afavoreixin la permanència a la seva llar
- Dret a la salut física i mental (art. 12): fer intervencions sanitàries per mantenir la salut, entesa com una part del cicle vital
- Dret a l'educació i a la cultura (art. 13), tant com a receptors de programes educatius com de disposar de camins per posar els seus coneixements i experiències a disposició dels més joves

Com podem observar i remarca Jaspers Faijer (2011), hem de comentar que hi ha diversos objectius que es volen assolir mitjançant una legislació específica per a la gent gran i que tenen una relació quasi directa amb els àmbits de la qualitat de vida: a) no discriminació per edat; b) dret a la vida i a una mort digna; c) integritat personal; d) participació; e) nivell de vida i serveis socials adequats; f) salut; g) educació i cultura; h) llar i entorn saludables; i) feina; j) seguretat social; k) institucions de cura de llarg termini, i, l) situació de detenció o presó. Per Leturia (2011) i tenint present un model d'intervenció i d'atenció a la gent gran de tipus clarament inclusiu i orientat a aquesta qualitat de vida, no ens hauríem d'oblidar de drets fonamentals, com ara a la intimitat, a la dignitat, a la independència, a la llibertat d'elecció, a la satisfacció i al coneixement i defensa dels seus drets.

Després d'haver revisat els drets de la gent gran, que actualment recullen les legislacions i els àmbits propugnats, queda clar, per tant, que aquest autor proposa augmentar el nombre de drets que hauria de protegir la Convenció Internacional: Dret a la igualtat i a la no discriminació, dret a la vida i a una mort digna, persones d'edat en situació de detenció o presó, dret a participar en la vida social, cultural i política de la comunitat, dret a la salut física i psíquica, dret a una llar digna i a un entorn saludable, dret a la seguretat social, drets de la gent gran indígena.

5. Superar els obstacles i propostes d'intervenció. Envers la plena aplicació dels drets de la gent gran

Arribats a aquest punt, cal començar a demanar-nos que —si bé no d'una manera explícita i ferma, però sí amb una clara intenció de portar-ho a la pràctica i mitjançant nombrosos organismes internacionals, nacionals i regionals—, si podem considerar que hi ha un ampli recorregut amb una intenció clara de desenvolupar aquest drets, per què no són exercits en ple dret? Després d'haver revisat lleis, convenis, tractats, etc., sembla que és hora de fer la pregunta següent: tenint present la quantitat de legislació que regula els drets de la gent gran, a quin moment es va cometre l'error o què és el que no funciona que expliqui per què no es fa realitat? Sembla que una de les respostes podria ser la voluntat ferma i l'interès dels polítics i legisladors, però també hi podria haver altres factors que hi influïssin, com ara la protecció limitada dels drets de la gent gran, l'absència d'un conjunt coherent de principis normatius per guiar les accions o l'escassa especificitat dels drets humans de la gent gran (Jaspers Faijer 2011, 69).

La Comissió de Drets Humans ja el 1969 comença a donar una orientació envers una possible resposta. D'una manera clara, diu que, gràcies als estudis i investigacions, es comprova que s'atempta contra els drets de la gent gran, especialment de la que continua vivint a la seva llar. Els principals motius que exposa són: l'impacte de la discriminació per edat, la manca d'informació sobre cures a la llar, la manca d'inversió en els treballadors, el clima de restriccions financeres o l'absència d'un marc legal. Crida l'atenció que, si bé en alguns s'ha avançat una mica, en d'altres encara estam en les mateixes condicions (o en pitjors) que l'any 1969, com ara en la inversió en professionals.

La qüestió és que, per no haver avançat gaire més del que es podria esperar, no ens hem de centrar en un sol àmbit per trobar-hi resposta. De la mateixa opinió són Leturia i Etxaniz (2009), els quals fan una relació d'un seguit de barreres que eviten que la gent gran pugui exercir plenament els seus drets. En destacam:

- Actituds socials: manca de sensibilitat social respecte de la realitat de la gent gran; ser una realitat «oculta», no quantificable; debilitat del sector per tenir veu pròpia, i canvis en el model de família
- Polítiques públiques: per exemple, debilitat en els mecanismes de detecció
- Pràctiques professionals: indefinició del maltractament o desconeixement; manca d'informació del personal professional i de capacitació específica
- Mecanismes de garantia, ja sigui a través de normativa o legislació, o de capacitat de control i verificació

Conscients d'aquestes barreres i mancances, els organismes oficials han fet les primeres passes per intentar superar-les, com recull l'IMSERSO (2010) a l'apartat referit a la garantia

de qualitat i a la protecció dels drets europeus. Algunes de les propostes inclouen l'obligatorietat de fer una gestió de qualitat per part de les institucions i els serveis dedicats a les persones amb discapacitat, a les que també treballen a residències i hospitals per a la gent gran, als grups que treballen per prevenir el maltractament a la gent gran (Bèlgica); introduir mecanismes de defensa jurídica per a la gent gran que viu a residències (Ucraïna); dotar de rellevància el defensor del ciutadà en temes relacionats amb la gent gran (Finlàndia), o crear figures específiques, com un defensor nacional per a la igualtat i contra la discriminació (Noruega).

En relació amb aquesta idea d'una figura professional especialitzada, per fer propostes per millorar aquesta pèrdua entre la legislació i la realitat, i evitar-la, s'han creat diverses figures i grups de treball. Podem destacar la del Consell dels Drets Humans, que ha establert criteris per determinar nous mandats temàtics, entre els quals, el Relator Especial dels Drets Humans de la gent gran. Aquesta figura (com també recullen Rodríguez-Piñero 2010 i Jaspers Faijer 2011) s'encarregaria de: a) incrementar el nivell de protecció i promoció dels drets humans; b) donar la mateixa atenció a tots els drets humans; c) evitar duplicitats innecessàries, i d) evitar ambigüitats. Aquesta figura també podria ser útil per dur a terme un intercanvi d'experiències i bones pràctiques eficaç, o per implementar un consens internacional sobre aquests drets, i, d'aquesta manera, també evitaria les llacunes de què hem parlat.

Amb tot, i com assenyala Jaspers Faijer (2011, 72), aquesta figura especial, com també totes les normatives de naturalesa diversa i que es puguin desenvolupar en diferents nivells, no seran útils si no s'adapten a la realitat social mundial i, alhora, regional de l'envelliment de la població. D'una manera simultània, han de donar més visibilitat a les qüestions relacionades amb l'envelliment; concretar els continguts dels drets de la gent gran i les obligacions de l'Estat al respecte; enfortir la protecció internacional, i promoure un enfocament dels drets humans en les polítiques relatives a l'envelliment.

Les investigacions i els estudis científics també poden mostrar alguns camins de bones pràctiques, com el treball de Leturia (2011), que consideram important no solament perquè analitza d'una manera molt completa l'estat de la qüestió dels drets de la gent gran des de diferents nivells, sinó que, a partir d'aquesta anàlisi, permet fer una planificació centrada en la persona (i no en una individual clàssica), que entén que la persona gran és un subjecte actiu i que decideix, com a autor de la seva pròpia vida. És una persona de la qual es tenen en compte els valors i creences (satisfacció vital, autodeterminació, etc.), i és qui realment té la potestat i decideix, el grup de suport de la qual és un element secundari. Per treballar en aquest model, és un requisit tenir coneixements sobre relacions humanes, comunicació, etc., i de diversos camps professionals, ja que es treballa d'una manera participativa i democràtica, negociant, establint fites personals... L'avaluació d'aquest model en combina una de quantitativa i una altra qualitativa, i el model de referència és la qualitat de vida.

Aquest canvi de paradigma, però, solament serà possible si s'introdueixen canvis en: a) l'àmbit de la gent gran: fer compatible la longevitat amb l'autonomia personal; tenir una cura especial a la jubilació; potenciar una actitud creativa, solidària, d'integració i adaptació a les noves característiques de la societat, com ara l'ús de les noves tecnologies; b) l'àmbit de la política social: concretar en polítiques autonòmiques i regionals les recomanacions internacionals, i basar-se en l'autonomia i la participació; i, c) l'àmbit dels serveis socials: fomentar la professionalització dels qui hi treballen per cobrir una atenció integral a la gent gran aprofitant recursos i potenciant la idea d'uns «serveis socials de tots i per a tots».

Per últim, i tenint present que en aquest capítol hem esmentat normativa diversa, la qual, si bé en general no tracta de la gent gran, però hi fa referència en alguns articles, també caldria tenir present la necessitat de crear programes específics per a persones grans que integrin els serveis generals (amb especialització interna en les particularitats de la gent gran). Aquesta idea, recollida per Leturia (2011, 21), es complementa amb la necessitat de conscienciar de la gravetat d'incomplir els drets de professionals d'àmbits diversos (per exemple, cuidadors informals), com ara del sanitari, dels serveis socials, de les residències i centres socials, i, en definitiva, de la societat en general.

Ens agradaria acabar aquest subapartat fent una referència a les Recomanacions de la Comissió d'Igualtat i de Drets Humans, desenvolupades l'any 2011 i que, tot i que se centren en la cura a la llar, fan un recorregut prou interessant i complet per les deficiències en les àrees: manca de consciència per part de les autoritats locals sobre l'obligatorietat de vetllar pels drets humans i el que això significa a la pràctica; sobre la manca de consciència sobre els drets humans, de la gent gran i de la família; sobre la millora de mecanismes per detectar situacions d'amenaça d'aquests drets, i sobre la situació dels professionals de l'atenció domiciliària.

6. Conclusions

Si bé és cert que encara no hi ha una legislació clara d'àmbit internacional, podem establir com a base dels drets de la gent gran la Declaració Universal dels Drets Humans (Nacions Unides 1945). L'article 25 comença a tractar l'envelliment d'una manera més específica. Com hem pogut comprovar, aquest document no planteja cap tipus de control ni de possibilitat de reclamar (Rodríguez-Piñero 2010), fet que s'aconsegueix través de convencions (especialment dedicades a protegir i promoure els drets humans), resolucions o convenis generals relacionats d'una manera directa amb la gent gran o amb col·lectius vulnerables, com ara les persones amb discapacitat, les dones o les persones migrades (especialment per motius laborals).

Hem pogut comprovar que la fotografia de la legislació internacional sobre la gent gran és molt variada i té diferents estats d'evolució, depenent de la regió. Si a Europa ja comença

a haver-hi legislació clarament el 1950, amb el Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals (Consell d'Europa 1950), la legislació sobre els drets a l'àrea àrab musulmana començà a final de 1970, amb la Declaració dels Drets Humans de l'Organització de la Conferència Islàmica (1979).

Amb tot, sigui quin sigui el desenvolupament legislatiu dels drets de les persones grans a les diverses zones, el principi de la no discriminació per edat és considerat la base legislativa, no solament dels documents específics dels drets de la gent gran, sinó també d'aquells altres documents d'organismes oficials i internacionals, els quals, si bé se centren en altres sectors que no són la gent gran, hi fan referència explícita en els convenis, protocols, etc. Alguns exemples d'aquests poden ser el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (1995), el Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona, l'Organització Internacional del Treball, o la Convenció Internacional de les Persones amb Discapacitat (2009). Per Rodríguez-Piñero (2010), el motiu que es prengué consciència sobre els drets de la gent gran fou el reconeixement del principi d'igualtat i de no discriminació i del ple exercici dels drets econòmics, socials i culturals, tot emmarcat en una política de l'envelliment actiu al llarg de tota la vida amb l'objectiu de fer possible uns entorns per a tothom en els quals es fomenti la qualitat de vida. Barranco i Bariffi (2010) especifiquen que aquesta absència d'especificitat en la legislació pot ser motivada per: a) un concepte ampli de discriminació; b) el principi bàsic d'accés universal, d'autonomia personal i de capacitat jurídica, i, c) la perspectiva de gènere (especialment, per a les dones grans).

Cal lluitar contra les barreres que obstaculitzen el ple desenvolupament dels drets de la gent gran. Aquesta superació no tindrà èxit si no s'hi treballa des d'àmbits diversos, ja que els entrebancs que té també són de diversa naturalesa. Per tant, a més de treballar amb la gent gran com a persones amb els seus drets (informar-los-en, possibilitar-los eines de diverses fonts, ja siguin econòmiques, socials, sanitàries, etc., perquè els puguin desenvolupar, i, alhora, treballar d'una manera clara en la seva autoimatge positiva), és necessari, evidentment, treballar també amb la legislació. Encara que hagin passat anys d'ençà dels primers pronunciaments sobre la necessitat de promoure i protegir els drets de la gent gran, no s'han assolit unes bases comunes dels principis que els regulin a tots els estats membre (Jaspers Faijer, 2011). Per últim, també caldrà no oblidar-se dels professionals que atenen, a qualsevol nivell, la gent gran, ja sigui d'una manera puntual o continuada. Ens referim a qualsevol professional que pugui tenir contacte amb una persona gran, però sobretot els qui hi tenen un contacte de llarga durada. El professional hauria d'estar informat dels drets de la gent gran i conèixer les vies per protegir (i d'informar del no compliment, en el cas que fos necessari) els seus drets. Val a dir que aquesta darrera recomanació serà vàlida per a les persones (especialment, per als familiars) que també hi estiguin en contacte, perquè es dona el valor i la importància que es mereixen a les xarxes socials que poden donar suport social a la gent gran.

Per concloure, recollim la proposta de Rodríguez-Piñero (2010), que justifica amb diversos arguments la necessitat d'una Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones d'Edat. Els objectius serien els següents:

- Donar més visibilitat a les persones d'edat
- Esclarir el contingut dels drets de les persones d'edat
- Tenir present els altres instruments internacionals no convencionals
- Nivell més elevat d'obligatorietat jurídica
- Protecció internacional reforçada
- Promoure un enfocament dels drets humans en les polítiques sobre l'envelliment

Referències bibliogràfiques

Ávila, F. M. (2005). «Derechos Humanos y Cultura en el Siglo XXI: las Áreas Declaratorias de Derechos». *Cadernos PROLAM/USP*. Vol. 2 (any 4), pàg. 77-101. <http://www.usp.br/prolam/downloads/2005_2_4.pdf> [12 de maig de 2012].

ASEAN (2010). «Recommendations the fifth ASEAN GO-NGO forum for social welfare and development». *Strengthening Family Institution: Caring for the Elderly*. Bandar Seri Begawan, Brunei Darussalam.

ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint (2009). *ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint*. Jakarta.

ASEAN. Associació de Nacions de l'Àsia Sud-oriental. <<http://www.aseansec.org/>>.

Barranco, M. C.; Bariffi, F. J. (2010). «La Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad y su potencial aplicación a las personas mayores». *Informes Portal Mayores* 105 (2010). Madrid. <www.imsersomayores.csic.es/documentos/documentos/barranco-convencion-01.pdf> [extret el 24 d'abril de 2012].

BOCAIB. Llei 3/1998, de 18 de maig, del voluntariat de les Illes Balears, núm. 70, 28 de maig de 1998.

BOCAIB. Llei 1/2006, de 3 de març, de voluntats anticipades, núm. 36, 11 de març de 2006.

BOE núm. 97 (2008). Instrumento de Ratificación del Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos de las personas con discapacidad, hecho en Nueva York el 13 de diciembre del 2006, 22 d'abril de 2008.

BOE núm. 63 (2009). Orden ESD/603/2009, de 4 de marzo, por la que se crea la Comisión de Seguimiento para la Agenda Política de la Discapacidad y Promoción de la Autonomía Personal, 13 de març de 2009.

BOE núm. 224 (2011a). Real Decreto 1276/2011, de 16 de septiembre, de adaptación normativa a la Convención Internacional sobre los derechos de las personas con discapacidad, 17 de setembre de 2011.

BOE núm. 240 (2011b). Ley 33/2011, de 4 de octubre, General de Salud Pública, 5 d'octubre de 2011.

CADHP. Comissió Africana de Drets Humans i dels Pobles: <<http://www.achpr.org/>>.

CADHP. Comissió Africana de Drets Humans i dels Pobles (2007). *Resolució 106 sobre els drets de la gent gran a l'Àfrica*.

CEPAL. Comissió Econòmica per a l'Amèrica Llatina i el Carib: <<http://www.eclac.org/>> [consultada el maig i juny de 2012].

CEPAL (2007). *Declaració de Brasília (Costa Rica). Conferència Regional Intergovernamental sobre l'envelliment a Amèrica Llatina i el Carib: cap a una societat per a totes les edats i de protecció social basada en drets*. Brasília, desembre de 2007.

Consell de Mallorca (2011). *Carta marc de les llars de gent gran del Consell de Mallorca*. Departament de Benestar Social. Institut Mallorquí d'Afers Socials. Illes Balears.

CIDH. Corte Interamericana de Derechos Humanos: <<http://www.corteidh.or.cr/>> [consultada el maig 2012].

Equality and Human Rights Commission (2011). *Close to home: An inquiry into older people and human rights in home care*. <www.equalityhumanrights.com/homecareinquiry> [extreta el 23 de juny de 2012].

Huenchuan, S.; Rodríguez-Piñero, L. (2010). *Envejecimiento y derechos humanos: situación y perspectivas de protección*. Santiago de Chile: CEPAL. Colección Documentos de Proyectos.

Jiménez, L. (2009). «La Carta Social Europea y la Unión Europea». *Revista Europea de Derechos Fundamentales* (núm. 13, 1r semestre de 2009), pàg. 389-407.

Jaspers, D. (dir.) (2011). *Los derechos de las personas mayores. Materiales de estudio y de divulgación*. Santiago de Chile: CEPAL.

IMSERSO (2010). *Promover los derechos y la integración de las personas mayores con discapacidad que envejecen y de las personas mayores con discapacidad. Una perspectiva europea*. Ministerio de Sanidad y Política Social, Secretaría General de Política Social y Consumo. Instituto de Mayores y Servicios Sociales (IMSERSO).

Leturia, F. J. (2011). «Los derechos de las personas mayores». *Ancianidad, derechos humanos y calidad de vida*. Oñati Socio-Legal Series. Vol. 1 (núm. 8).

Leturia F. J.; Etxaniz, N. (2008). *Los derechos de las personas mayores y la prevención del maltrato*. Ararteko: Defensor del Pueblo.

Martín, S. (coord.) (2011). *100 recomendaciones de calidad para el servicio de teleasistencia domiciliaria*. Grupo de Trabajo. Sociedad Española de Geriatria y Gerontología. Criterios de calidad asistencial en servicios sociosanitarios para personas mayores. SEGG.

Naciones Unidas (1995). «Los derechos económicos, sociales y culturales de las personas de edad». *Observación general núm. 6 (E/C.12/1995/16/Rev.1)*. Ginebra: Comité de Derechos Económicos, Sociales y Culturales.

Naciones Unidas (1966a). *Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos*. Adoptat per la Resolució 2200A (XXI) de l'Assemblea General, el 16 de desembre. Entra en vigor el 23 de març de 1976.

Naciones Unidas (1966b). *Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales*. Adoptat per la resolució 2200A (XXI) de l'Assemblea General, el 16 de desembre. Entra en vigor el 3 de gener de 1976.

Naciones Unidas (2002). *Declaración Política y Plan de Acción Internacional de Madrid sobre el Envejecimiento*. II Asamblea Mundial sobre el Envejecimiento. Madrid, del 8 al 12 d'abril.

Naciones Unidas (2006). *Convención sobre los derechos de las personas con discapacidad*. Adoptada per la Resolució 61/106 de l'Assemblea General, el 13 de desembre. Entra en vigor el 3 de maig de 2008.

OEA (Organització dels Estats Americans). «Personas mayores»: <<http://www.oas.org/consejo/sp/cajp/ddhh.asp#Personas%20mayores>> [extret el 7 de juny 2012].

OEA (Organització dels Estats Americans) (1988). *Protocolo adicional a la convencion americana sobre derechos humanos en materia de derechos economicos, sociales y culturales. Protocolo de San Salvador*. San Salvador. Asamblea General de l'OEA (núm. 69).

OMS (2012). *World Health Statistics, 2012*. France: World Health Organization.

OPS (Organización Panamericana de la Salud) [OEA] (2002). «La salud y el envejecimiento» (CSP26/13). 26a Conferencia Sanitaria Panamericana. Washington, D.C., del 24 al 29 de setembre.

O'Shea, E. (2003). «La mejora de la calidad de vida de las personas mayores dependientes». *Boletín Sobre el Envejecimiento. Perfiles y tendencias*, núm 6 (febrer de 2003). <www.imsersomayores.csic.es/documentos/documentos/boletinsobreenvejec06.pdf> [extret el 15 d'abril 2012].

Pochtar, N.; Pszemiarower, S. N. (coord.) (2011). *Personas adultas mayores y derechos humanos*. Buenos Aires: Ministerio de Justicia y Derechos Humanos de la Nación. Secretaría de los Derechos Humanos. Col·lecció Derechos Humanos para Todos. Serie: Normas y Acciones para un Estado de Derecho. Cuaderno: Personas Adultas Mayores y Derechos Humanos.

Rodríguez-Piñero, L. (2010). *Los desafíos de la protección internacional de los derechos humanos de las personas de edad*. Santiago de Chile: CEPAL, UNFPA, col·lecció Documentos de Proyectos.

Roqué, M. (2011). *Carta de derechos de las personas mayores*. Buenos Aires: Secretaría Nacional de Niñez, Adolescencia y Familia, 1a ed.

UA (Unió Africana) (1981). *Carta Africana de Derechos Humanos y de los Pueblos*. Adoptada per la cimera de caps d'Estat i de Govern de l'Organització per a la Unitat Africana, a Banjul, Gàmbia, el 27 de juny. Entra en vigor el 21 d'octubre de 1986. OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21, I. L. M. 58 (1982).

UA (Unió Africana) (2003a). *Declaración de Kigali*. Adoptada per la I Conferència Ministerial de la Unió Africana sobre els Drets Humans. Kigali, Ruanda, 8 de maig.

UA (Unió Africana) (2003b). *Protocolo a la Carta Africana sobre los Derechos Humanos y de los Pueblos*. Adoptada l'11 de juliol per l'Assemblea de la UA en el segon període ordinari de sessions. Maputo, Moçambic.

UE (Unió Europea) (2000). *Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea*. Proclamada solemnement pel Parlament Europeu, el Consell i la Comissió. Niça, 7 de desembre. Diario Oficial 2000/C364/1, del 18 de desembre.

WHO (World Health Organization) (2004). *Plan Internacional sobre el Envejecimiento: informe sobre su ejecución, 2004*. <www.who.int/gb/ebwha/pdf_files/EB115/B115_29-sp.pdf> [consultat el 24 de juny de 2012].

Autora

MARGALIDA VIVES BARCELÓ

Palma, 1978. Llicenciada en Psicopedagogia, doctora amb menció europea en Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears. Professora ajudant doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Membre de l'equip d'investigació GIFES. Entre les seves línies de recerca principals destaquen la qualitat de vida, el suport social a la gent gran, l'aprenentatge al llarg de tota la vida, la inadaptació infantil i juvenil, i la resolució de conflictes. Ha fet una estada a la Universitat de Sheffield, on treballà amb el doctor Alan Walker sobre la qualitat de vida en la gent gran.